

Dariusz Kusz

Politechnika Rzeszowska w Rzeszowie

NAKLADY INWESTYCYJNE W ROLNICTWIE POLSKIM W LATACH 1990-2007

*INVESTMENT OUTLAYS IN POLISH AGRICULTURE IN THE YEARS
1990-2007*

Słowa kluczowe: nakłady inwestycyjne, rolnictwo

Key words: investment outlays, agriculture

Synopsis. Przedstawiono nakłady inwestycyjne w rolnictwie polskim za okres od 1990 do 2007 roku. W analizowanym okresie można wyróżnić cztery fazy inwestycyjne w rolnictwie polskim różniące się tempem nakładów inwestycyjnych. Daje się zauważyć związek poziomu aktywności inwestycyjnej rolników z postrzeganiem koniunktury rolniczej czy możliwością uzyskania wsparcia finansowego w działalności inwestycyjnej.

Wstęp

Inwestowanie jest kluczowym elementem wywierającym zasadniczy wpływ na rozwój społeczny i gospodarczy kraju. Realizowane inwestycje decydują o sile lub słabości danej gospodarki, a w mikroskali stanowią o pozycji konkurencyjnej pojedynczego podmiotu gospodarczego.

W rolnictwie polskim potrzeby inwestycyjne są znaczne, na co wskazuje bardzo wysoki stopień zużycia środków trwałych [Zwolak 2007], jak i malejące techniczne uzbrojenie ziemi i techniczne uzbrojenie pracy [Dzun 2003]. Zakres, jak i skala inwestycji uwarunkowane są wieloma czynnikami tkwiącymi zarówno w rolnictwie, jak i w jego otoczeniu. Podstawowe znaczenie będzie miał poziom dochodu dyspozycyjnego rolników, stopy oprocentowania kredytów inwestycyjnych i ich dostępność, a także poziom wsparcia działalności inwestycyjnej w rolnictwie z zewnątrz, a w szczególności ze środków publicznych.

Rolnicy dzięki realizowanym inwestycjom mogą doskonalić jakość produkcji, jej wydajność, technologie, zwiększać potencjał produkcyjny, gdyż takie działania zapewniają gospodarstwu trwałość i sprawność ekonomiczną. To zaś jest gwarancją poprawy konkurencyjności jednostek, jak i całego sektora [Ziółkowska 2006].

Celem pracy było zaprezentowanie i ocena poziomu nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim w latach 1990-2007.

Metodyka badań

Materiał empiryczny stanowiły dane z roczników statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego za lata 1990-2007. Zgodnie ze statystyką masową za nakłady inwestycyjne uznaje się nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie (przebudowa, rozbudowa, rekonstrukcja lub modernizacja) istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji.

Wartość nakładów inwestycyjnych przedstawiono łącznie dla rolnictwa i łowiectwa – dział 01 według Polskiej Klasyfikacji Działalności – zgodnie z zaklasyfikowaniem działalności inwestora (podmiotu gospodarki narodowej), z wyjątkiem nakładów na obiekty niezwiązane z jego podstawową działalnością, które zakwalifikowano do odpowiednich sekcji i działów według kryterium przeznaczenia obiektu.

Wartość nakładów inwestycyjnych w rolnictwie oraz w gospodarce narodowej przedstawiono w cenach bieżących, jak i też w cenach stałych z 1990 roku. Wartości podane w cenach bieżących przeliczono na ceny stałe z roku 1990, dokonując korekty w oparciu o wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych.

Nakłady inwestycyjne w rolnictwie polski w świetle danych makroekonomicznych

W momencie rozpoczęcia przemian transformacyjnych w Polsce wskazywano na konieczność modernizacji istniejącego majątku produkcyjnego. Był on – w przeważającej części – przestarzały i zdekapitalizowany, generujący niski poziom produktywności zarówno w skali mikro, jak i całej gospodarki. Jak podaje Dzun [2003] w momencie wprowadzania zasad gospodarki rynkowej polskie rolnictwo było wyraźnie niedoinwestowane. Jednak proces transformacji nie przyniósł poprawy w tym zakresie, ale pogorszenie. W ujęciu realnym nakłady inwestycyjne w rolnictwie w latach 1990-2007 zmniejszyły się o 77,1% (tab. 1). Przy czym nie zaobserwowano takiego zjawiska w gospodarce narodowej, gdzie wartość nakładów inwestycyjnych w ujęciu realnym w roku 2007 była o 37,9% większa niż w roku 1990. Realny spadek nakładów inwestycyjnych w rolnictwie skutkował dekapitalizacją majątku i starzeniem się potencjału wytwórczego [Mikołajczyk 2007], co powodowało wzrost kosztów produkcji i zmniejszenie efektywności gospodarowania. Zmniejszenie się poziomu inwestycji ma także swoje odzwierciedlenie w systematycznie zwiększającym się stopniu zużycia środków trwałych, które zwiększyło się z poziomu 42,8% w 1990 roku do 74,3% w 2007 roku (tab. 1). Wskazuje to na konieczność renowacji kapitałowych środków trwałych. Znaczną ich część należy wymienić, przy czym muszą to być technologie nowej generacji. Jeśli renowacja majątku nie nastąpi, zdolność konkurencyjna polskiego rolnictwa na otwartych rynkach europejskich, czy światowych będzie wygasać [Woś 2004].

Przytoczone dane statystyczne obejmują wszystkie gospodarstwa rolne w Polsce, jednak nie ukazują stanu zróżnicowania polskiego rolnictwa. Najogólniej objawia się to w istnieniu wielu małych, słabych ekonomicznie gospodarstw o charakterze socjalnym, mających marginalne kontakty z rynkiem, oraz stosunkowo niedużej liczbie gospodarstw większych, produkujących na rynek. Taka struktura rolnictwa musi mieć i ma wpływ na poziom inwestycji i jego zróżnicowanie

Tabela 1. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie polskim (łącznie z łowiectwem) oraz w gospodarce narodowej w latach 1990-2007

Lata	Nakłady inwestycyjne w rolnictwie [mln zł]			Nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej [mln zł]			Stopień zużycia środków trwałych w rolnictwie
	ceny bieżące	ceny stałe 1990 r.	wskaźnik dynamiki (ceny stałe) 1999=100 [%]	ceny bieżące	ceny stałe 1990 r.	wskaźnik dynamiki (ceny stałe) 1999=100 [%]	
1990	1314,6	1314,6	100,0	11581	11581,0	100,0	42,8
1991	695,2	408,2	31,1	16883,7	9914,1	85,6	45,5
1992	600,1	246,4	18,7	20159,7	8278,2	71,5	46,1
1993	720,1	218,5	16,6	24715,9	7501,2	64,8	52,2
1994	944,5	216,8	16,5	33865,1	7774,5	67,1	53,8
1995	1356,4	243,7	18,5	47145	8468,9	73,1	56,4
1996	2142,9	321,0	24,4	65622	9831,5	84,9	59,1
1997	2358,3	307,5	23,4	90437,7	11792,3	101,8	61,3
1998	2022,9	235,9	17,9	112813,5	13157,4	113,6	62,8
1999	2122,5	230,7	17,5	125954,4	13690,6	118,2	64,7
2000	2078,7	205,2	15,6	133160,2	13146,1	113,5	66,5
2001	2090,4	195,6	14,9	121362,9	11356,8	98,1	68,2
2002	2183,9	200,6	15,3	109265,9	10034,1	86,6	69,0
2003	2026,8	184,6	14,0	110860	10099,7	87,2	70,2
2004	2155,4	189,7	14,4	120467	10603,8	91,6	70,3
2005	2408,9	207,7	15,8	131055	11298,5	97,6	71,1
2006	2966,3	253,2	19,3	154880	13220,3	114,2	73,6
2007	3619,5	301,4	22,9	191714	15965,3	137,9	74,3

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa, Roczniki Statystyczne Rzeczypospolitej Polskiej, Mikołajczyk 2007, obliczenia własne.

[Sadowski, Poczta 2007]. Zakres, jak i wartość dokonywanych inwestycji w gospodarstwie rolniczym ma ścisły związek z wielkością gospodarstwa rolniczego rozumianą w różny sposób [Karwat-Woźniak 1998, Goraj 2002, Kusz 2008a,b]. Gospodarstwa rolnicze o znacznym potencjale produkcyjnym i ekonomicznym rozumieją potrzebę i konieczność realizowania inwestycji w celu utrzymania konkurencyjnej pozycji na rynku. W przeciwieństwie do nich bardziej liczna grupa gospodarstw małych, o charakterze socjalnym może w ogóle nie podejmować działalności inwestycyjnej ze względu na bariery kapitałowe lub brak możliwości, przy małej skali produkcji, spełnienia kryterium ekonomicznej efektywności projektu inwestycyjnego. Problem technicznego zacofania polskiego rolnictwa oraz malejącej dynamiki nakładów inwestycyjnych może wynikać z wadliwej jego struktury. Dlatego potrzeby i możliwości inwestycyjne należy rozpatrywać w ścisłym związku z takimi zjawiskami, jak wielkość gospodarstwa, zasoby siły roboczej, a przede wszystkim efektywność wykorzystania poszczególnych czynników produkcji [Sadowski, Poczta 2007]. Jak podaje Woś [2004] zdolności inwestycyjne będzie w stanie zachować grupa gospodarstw potencjalnie rozwojowych – około 600 tys., zaś pozostała grupa gospodarstw z trudem będzie utrzymywała warunki reprodukcji prostej lub nie będzie w stanie przekroczyć granicy inwestycji substytucyjnych.

W strukturze rzeczowych nakładów inwestycyjnych w latach 1993-2007 dominujące znaczenie miały budynki i budowle (tab. 2). Przy czym w latach 1996-1999 większe znaczenie w strukturze nakładów inwestycyjnych miały maszyny i urządzenia techniczne. Od roku 2000 ponownie można zaobserwować przewagę budynków i budowli, które w 2007 roku stanowiły 39,4% wydatków inwestycyjnych. W badanym okresie zmniejszeniu uległ udział środków transportu w nakładach inwestycyjnych z poziomu 23,2% w 1990 roku do 15,9% w 2007 roku. Z kolei zwiększył się udział maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi z 24,7% w 1990 roku do 32,5% w 2007 roku. Dane te mogą wskazywać, że potencjał środków trwałych staje się coraz bardziej „mechaniczny” [Woś 2000].

W przyjętym okresie badawczym procesy inwestycyjne w Polsce były w dużym stopniu zróżnicowane, przy czym wyraźnie zarysowała się ich cykliczność. Można w tym okresie wyróżnić cztery charakterystyczne fazy inwestycji w rolnictwie (rys. 1):

- I faza – lata 1991-1994,
- II faza – lata 1995-1996,
- III faza – lata 1997-2003,
- IV faza – od roku 2004.

Podobnie w gospodarce narodowej też możemy wyróżnić cztery fazy inwestycji (rys. 1):

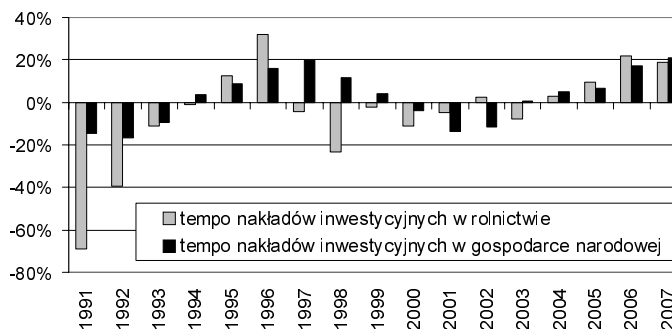
Tabela 2. Struktura rzeczowa nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim [%]

Lata	Struktura nakładów inwestycyjnych		
	budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	Środki transportu
1993	40,3	24,7	23,2
1994	39,9	31,6	23,3
1995	30,3	27,7	16,9
1996	23,4	36,7	23,7
1997	21,8	39,5	19,7
1998	29,8	36,2	14,1
1999	33,1	34,7	11,7
2000	33,7	32,7	12,4
2001	37,1	33,3	10,4
2002	40,1	31,7	11,4
2003	40,5	30,0	12,1
2004	39,2	31,6	13,0
2005	34,9	35,2	15,3
2006	39,3	32,2	15,3
2007	39,4	32,5	15,9

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa.

Rysunek 1. Tempo nakładów inwestycyjnych w rolnictwie i gospodarce narodowej w Polsce w latach 1990-2007 (w % do roku poprzedniego, ceny stałe)

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych Rolnictwa, Roczników Statystycznych Rzeczpospolitej Polskiej.

- I faza – lata 1991-1993,
- II faza – lata 1994-1999,
- III faza – lata 1999-2002,
- IV faza – od roku 2003.

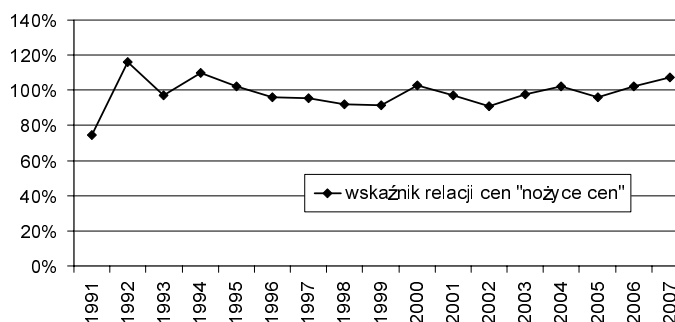
W gospodarce narodowej II faza inwestycyjna rozpoczęła się o rok wcześniej niż w rolnictwie i zdecydowanie dłużej trwała bo do roku 1999.

Pierwsza faza charakteryzowała się ujemną dynamiką inwestycji. Był to okres głównie zagospodarowywania istniejących mocy wytwórczych w podmiotach gospodarczych, czemu sprzyjała bariera kapitałowa, a także

wysoki koszt pozyskania kapitału. Ujemne tempo nakładów inwestycyjnych z pewnością wiązało się z głęboką recesją transformacyjną, która dotknęła sferę realną gospodarki. Utrzymywała się w tym okresie silna bariera globalnego popytu efektywnego, która rodziła negatywne oczekiwania co do rozwoju koniunktury makroekonomicznej. Równocześnie wysoka stopa oprocentowania stawiała niezwykle duże wymagania odnośnie efektywności inwestycji, co rzutowało na możliwość realizowania opłacalnych projektów inwestycyjnych tylko w sektorach o dużej rentowności, a ograniczyło inwestycje w głównych sektorach produkcyjnych, między innymi w rolnictwie. W nowym otoczeniu ekonomicznym i systemowym kwestie inwestowania i modernizacji aparatu wytwórczego, poza nielicznymi próbami w sferze infrastruktury, znalazły się w gestii przedsiębiorstw, które jednak stały wobec licznych ograniczeń. Spowodowało to silną awersję do nabywania dóbr kapitałowych i redukcji aktywności inwestycyjnej [Włodarczyk 2006]. Dodatkowo załamanie nakładów inwestycyjnych w tym okresie w rolnictwie zostało spotęgowane, oprócz wyżej wymienionych czynników, przez znaczne pogorszenie się sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w połączeniu z radykalnym ograniczeniem dotacji oraz inwestycji finansowanych centralnie [Dzun 2003].

Druga faza to okres bardzo dynamicznego wzrostu inwestycji. Przy czym w rolnictwie, w porównaniu do gospodarki narodowej, trwał on bardzo krótko, bo tylko dwa lata. Przyczyną zintensyfikowania działalności inwestycyjnej rolników w tym okresie można upatrywać w udostępnieniu w 1994 roku relatywnie dużej liczby nowych preferencyjnych kredytów dla sektora rolno-żywnościowego, dofinansowanych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Ponadto, jak podaje Woś [2004], skłonność rolników do inwestowania nie tylko zależy od poziomu uzyskiwanych dochodów, ale także jest wypadkową postrzegania przez rolników koniunktury gospodarczej. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na związek pomiędzy aktywnością inwestycyjną rolników, a stanem koniunktury rolniczej ocenianej przy pomocy wskaźnika relacji cen („nożyce cen”). W pierwszej fazie inwestycyjnej w roku 1992 i 1994 wskaźnik ten był korzystny dla rolników (rys. 2), co mogło wpłynąć na optymistyczne postrzeganie koniunktury przez rolników w przyszłości i w połączeniu z możliwością skorzystania z inwestycyjnych kredytów preferencyjnych spowodowało wzmogoną aktywność inwestycyjną. Jednak spadek opłacalności produkcji rolniczej od roku 1996 wyraźnie zahamował inwestycje w rolnictwie.

Trzecia faza inwestycyjna w rolnictwie, obejmująca lata 1997 do 2003, cechowała się ujemnym tempem inwestycji. Przy czym w gospodarce narodowej skala tej depresji była porównywalna z okresem transformacji, zaś w rolnictwie skala depresji była mniejsza niż w latach 1991 do 1994. Najgłębsze załamanie się tempa inwestycji wystąpiło w rolnictwie w 1998 roku (rys. 1). Można też zauważyć, że w całej trzeciej fazie inwestycyjnej w rolnictwie wskaźnik „nożyc cen” (rys. 2) utrzymywał się na niekorzystnym poziomie (wyjątek stanowił tylko 2000 rok), co by potwierdzało fakt związku aktywności inwestycyjnej rolników z odczuwanym i spodziewanym poziomem koniunktury. Niewielki dodatni poziom tempa inwestycji w rolnictwie wystąpił w 2002 roku. Można to wiązać z wprowadzeniem w 2002 roku programu SAPARD, lecz wskaźnik „nożyc cen” nadal utrzymywał

Rysunek 2. Wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) produktów rolnych sprzedawanych do towarów i usług zakupywanych na cele bieżące produkcji rolniczej i inwestycje

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa.

się na niekorzystnym poziomie, co wyraźniej ograniczyło aktywność inwestycyjną rolników w 2003 roku.

Czwarta faza inwestycyjna jest związana z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Zarówno w gospodarce narodowej, jak w rolnictwie fakt integracji wpłyną na zintensyfikowanie działalności inwestycyjnej i utrzymywanie się dodatniego tempa wzrostu nakładów inwestycyjnych. W latach 2006 i 2007 tempo inwestycji utrzymuje się na wysokim poziomie (około 20%). Do głównych przyczyn tego stanu można zaliczyć:

- optymistyczne oczekiwania podmiotów dotyczące przyszłego popytu na produkty,
- większą dostępność środków na finansowanie inwestycji, w tym możliwość finansowania działalności inwestycyjnej w oparciu o fundusze unijne,
- łatwiejszy dostęp do nowoczesnych rozwiązań technologicznych,
- pozytywne nastawienie zarządzających do podejmowania inwestycji.

W rolnictwie oprócz wyżej wymienionych czynników warto też zwrócić uwagę na możliwość korzystania przez rolników z dopłat bezpośrednich wpływających na poprawę sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw, co pozwala uzyskać dochody na poziomie umożliwiającym liczniejszej grupie gospodarstw, dokonać restrukturyzacji potencjałów wytwórczych. Także wzrost wrażliwości konsumentów w sferze jakości i bezpieczeństwa żywności oraz konieczność spełnienia w produkcji rolnej standardów dotyczących ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt wymusza konieczność modernizacji aparatu wytwórczego w gospodarstwach rolniczych.

Podsumowanie

W Polsce po wprowadzeniu w 1989 roku zasad gospodarki rynkowej w rolnictwie zanotowano znaczny spadek nakładów inwestycyjnych oraz wzrost stopnia zużycia środków trwałych. Postępująca dekapitalizacja majątku produkcyjnego powoduje starzenie się potencjału wytwórczego, wzrost kosztów eksploatacji oraz zmniejszenie efektywności gospodarowania. Problem technicznego zacofania polskiego rolnictwa i malejącej dynamiki nakładów inwestycyjnych (w porównaniu do 1990 roku) wynika z wadliwej jego struktury. Wiele małych gospodarstw rolniczych o charakterze socjalnym nie wykazuje zdolności do akumulacji i inwestowania. Gospodarstwa te będą stanowiły poważny problem, przed jakim staje polityka rolna, czy polityka socjalna.

W latach 1990-2007 można wyróżnić cztery fazy inwestycyjne w rolnictwie polskim różniące się tempem nakładów inwestycyjnych. Daje się zauważyć związek poziomu aktywności inwestycyjnej rolników głównie z postrzeganiem koniunktury rolniczej czy też możliwością uzyskania wsparcia finansowego w działalności inwestycyjnej.

Literatura

- Dzun W.** 2003. Nakłady inwestycyjne i bieżące w rolnictwie polskim w świetle dochodów rolników w latach 1990-2001. *Wieś i Rolnictwo*, nr 3120, 52-71.
- Goraj L.** 2002. Zdolność indywidualnych gospodarstw rolnych do finansowania swojego rozwoju wg danych gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2000 roku. [W:] *Efektywność produkcyjna i ekonomiczna inwestycji w gospodarstwach rolnych*, Gołębiewska U. (red.). Wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin, 7-22.
- Karwat-Woźniak B.** 1998. Charakterystyka chłopskich gospodarstw rozwojowych. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Kusz D.** 2008a. Inwestycje rzeczowe w wybranych gospodarstwach rolniczych Podkarpacia. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. X, z. 3, 362-367.
- Kusz D.** 2008b. Inwestycje rzeczowe w wybranych gospodarstwach rolniczych o różnych kierunkach gospodarczych. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, seria „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”*, nr 67, 33-44.
- Mikolajczyk J.** 2007. Inwestycje rolnicze w Polsce w latach 1990-2005. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. IX, z. 1, 316-319.
- Rocznik statystyczny rolnictwa. GUS, Warszawa 1993.
- Rocznik statystyczny rolnictwa. GUS, Warszawa 1998.
- Rocznik statystyczny rolnictwa. GUS, Warszawa 2001.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. GUS, Warszawa 2005-2008.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1991-2008.
- Sadowski A., Poczta W.** 2007. Ocena skutków inwestycji wspieranych kredytem preferencyjnym dla gospodarstw rolnych. Wyd. AR w Poznaniu, Poznań.
- Włodarczyk R.W.** 2006. Przemiany w strukturze nakładów inwestycyjnych w Polsce w okresie transformacji. [W:] *Zakres i formy interwencjonizmu państwowego we współczesnych systemach gospodarczych*. Kopycińska D. (red. nauk.). Wyd. Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, 240-257.

- Woś A.** 2000. Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Woś A.** 2004. W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Ziółkowska J.** 2006. Metody oceny efektywności projektów inwestycyjnych w agrobiznesie. *Studia i monografie*, nr 136, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa.
- Zwolak J.** 2007. Ocena reprodukcji środków trwałych w rolnictwie polskim po 1989 roku. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 1, 96-104.

Summary

The aim of this work is to present and evaluate the level of investment outlays in Polish agriculture in years 1990 – 2007. In the analyzed period we can identify four investment stages with different ratio of investment outlays. There is a noticeable connection between the level of investment activity of Polish farmers and the perceived possibility of receiving founding in the investment area.

Adres do korespondencji:

dr inż. Dariusz Kusz
Politechnika Rzeszowska w Rzeszowie
Katedra Zarządzania Rozwojem Regionalnym
al. Powstańców Warszawy 8
35-959 Rzeszów
tel. (0 17) 865 19 01
e-mail: dkusz@prz.edu.pl